

СТРУКТУРА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ ЙОГО ЕЛЕМЕНТАМИ

© 2015 ЛИТВИНЕНКО Н. І.

УДК 330.341:330.837

Литвиненко Н. І. Структура інституціонального середовища економічної системи та взаємозв'язок між його елементами

Метою даної статті є дослідження взаємозв'язку між нормами, що складають інституціональне середовище економічної системи країни, з використанням економіко-математичних методів. На основі теоретичного аналізу була сформована система показників для кількісної оцінки таких норм, як свобода, толерантність, довіра, рентиорієнтована та правова поведінка. У результаті дослідження було встановлено наявність взаємозв'язків між нормами, які складають інституціональне середовище економічної системи, а також їх спрямованість і сила. Крім того, виявлено, що кількість активних зв'язків залежить від рівня соціально-економічного розвитку країни. Також було досліджено зв'язок між нормами та домінуючими в суспільстві цінностями. Отримані результати можуть бути використані для подальшого аналізу взаємозв'язків між нормами та домінуючими цінностями. Подальші емпіричні дослідження дозволять виявити ступінь впливу елементів інституціонального середовища один на одного, а також на економічну систему країни в цілому.

Ключові слова: інституціональне середовище, кількісна оцінка норм, взаємозв'язок між нормами.

Табл.: 6. **Бібл.:** 17.

Литвиненко Наталія Іванівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії та основ підприємництва, Національний гірничий університет (пр. К. Маркса, 19, Дніпропетровськ, 49027, Україна)

E-mail: natalyt33@mail.ru

УДК 330.341:330.837

UDC 330.341:330.837

Литвиненко Н. И. Структура институциональной среды экономической системы и взаимосвязь между ее элементами

Целью данной статьи является исследование взаимосвязи между нормами, составляющими институциональную среду экономической системы страны, с использованием экономико-математических методов. На основе теоретического анализа была сформирована система показателей для количественной оценки таких норм, как свобода, толерантность, доверие, рентиориентированное и правовое поведение. В результате исследования было установлено наличие взаимосвязей между нормами, которые составляют институциональную среду экономической системы, а также их направленность и сила. Кроме того, выявлено, что количество активных связей зависит от уровня социально-экономического развития страны. Также была исследована связь между нормами и доминирующими в обществе ценностями. Полученные результаты могут быть использованы для дальнейшего анализа взаимосвязей между нормами и доминирующими ценностями. Дальнейшие эмпирические исследования позволят выявить степень влияния элементов институциональной среды друг на друга, а также на экономическую систему страны в целом.

Ключевые слова: институциональная среда, количественная оценка норм, взаимосвязь между нормами.

Табл.: 6. **Библ.:** 17.

Литвиненко Наталья Ивановна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономической теории и основ предпринимательства, Национальный горный университет (пр. К. Маркса, 19, Днепропетровск, 49027, Украина)

E-mail: natalyt33@mail.ru

Lytvynenko N. I. Structure of Institutional Environment of Economic System, Relationship between the Elements

The article is aimed to examine the relationship between the norms, constituting the institutional environment of the country's economic system, making use of economic-mathematical methods. Based on theoretical analysis, a system of indicators for quantitative assessment of the norms, such as freedom, tolerance, trust, rent-oriented and legal behavior, has been formed. The study has determined linkages between the norms that constitute the institutional environment of the economic system, as well as their direction and strength. In addition, it has been revealed that the number of active connections depends on the level of socio-economic development of the country. The relationship between the norms and the values, which are dominant in the society, has been explored as well. The obtained results can be used for further analysis of interrelationships between the norms and the dominant values. Further empirical research will identify the extent to which elements of the institutional environment cause influence on each other and on economic system of the country in a whole.

Key words: institutional environment, quantification of norms, relationship between norms.

Table.: 6. **Bibl.:** 17.

Lytvynenko Nataliya I. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economic Theory and the basics of entrepreneurship, National Mining University (pr. K. Marks, 19, Dnipropetrovsk, 49027, Ukraine)

E-mail: natalyt33@mail.ru

На сучасному етапі розвитку світового суспільства, його стрімкого ускладнення і диференціації ми все частіше стикаємося з тим, що реформи з однаковим набором макроекономічних інструментів мають різну ефективність у різних країнах. На сьогоднішній час все більше економістів схилиються до думки, що головною причиною таких різних результатів реформ є специфічні риси інституціонального середовища економічної системи країни. Теоретичні дослідження виявили, що якість функціонування інститутів та норм має вплив на ефективність розвитку не тільки економічної системи, а і всього суспільства в цілому. Досліджуючи функціонування норм у суспільстві, науковці звертали увагу на іс-

нування певного взаємозв'язку між ними. Так, у роботах Дж. Локка нерозривно пов'язані між собою терпимість та свобода, межами для яких служить закон [1]. Крім того, вчений довів, що толерантність є найбільш прийнятним засобом для забезпечення зростання добробуту країни, до якого «безпосереднім чином приводять чисельність та працьовитість ... підданих» [1, с. 81]. Починаючи з 90-х років ХХ ст., до проблеми зв'язку між самими нормами та їх взаємного впливу на розвиток і функціонування одна одної звертається все більше економістів.

У сучасній економічній літературі достатня кількість публікацій присвячена дослідженню взаємозв'язку між різними інститутами та нормами. У їх значній кіль-

кості зв'язок досліджується за допомогою економетричного аналізу на основі емпіричних даних. Так, шведські економісти Н. Бергген та Т. Нільсан на основі емпіричних даних довели наявність позитивного зв'язку між економічною свободою та толерантністю. Взаємозв'язок досліджувався за допомогою регресивного аналізу, в ході якого було виявлено, що важливою складовою механізму, через який економічна свобода впливає на толерантність, є соціальна довіра [2].

Взаємозв'язок між толерантністю та рівнем економічного розвитку, конкурентоспроможністю і кількістю талановитих працівників на основі коефіцієнтів Спірмена і Пірсона намагалися встановити Дж. Дез, К. Діранзо, Т. Тімен. Вченими було з'ясовано, що більш толерантні країни є одночасно і більш конкурентоспроможними, мають високий рівень економічного розвитку та велику концентрацію талановитих працівників. Разом з тим, результати їх аналізу засвідчили, що толерантність, незважаючи на те, що вона є важливим фактором економічного процвітання, сама по собі не може сприяти економічному розвитку [3].

Дослідженням взаємозв'язку між нормою довіри і рівнем корупції займався німецький економіст Іна Куббе. Багатомірний регресивний аналіз, проведений дослідницею, виявив, по-перше, існування сильного взаємозв'язку між рівнем корупції та нормою «довіра», як міжособистісною, так і інституціональною і, по-друге, зниження рівня норми «довіра» під впливом корупції.

Іна Куббе висунула припущення, що низький рівень міжособистісної довіри сприяє високому рівню корупції, яка, у свою чергу, негативно впливає на рівень довіри до політичних інститутів. Також вона припускає наявність причинно-наслідкового зв'язку між міжособистісною довірою, корупцією та інституціональною довірою, де корупція виступає як змінний посередник між різними видами довіри. Отже, зростання міжособистісної довіри приведе до зростання інституціональної довіри [4].

Нідерландський економіст С. К. Таварес досліджував взаємозв'язок між свободою слова та корупцією. Він дійшов висновку, що в країнах, у яких було прийнято антикорупційні закони, у перші 5 років спостерігалось зростання рівня корупції. Вчений стверджує, що такий на перший погляд парадоксальний результат є наслідком покращення свободи слова завдяки більш вільному доступу як громадян, так і преси до інформації про діяльність уряду і законодавчої влади. Крім того, С. К. Таварес відзначив тенденцію зниження рівня корупції в країнах з мажоритарною виборчою системою та відсутність такого зв'язку в країнах, де використовується пропорційна виборча система [5].

Досить цікавого висновку дійшли американські економісти М. Свелехін та Д. Стенсел, встановлюючи зв'язок між рівнем економічної свободи, корупцією та рівнем соціально-економічного розвитку країни. Результати їх досліджень ідуть всупереч існуючим поглядам, що корупція є стримуючим фактором для зростання економіки. Вчені вважають, що за інших рівних умов корупція знижує економічне зростання у випадку, коли

економічні агенти мають мало вибору (тобто рівень економічної свободи в країні низький). Корупція допомагає обійти надмірний контроль з боку держави, розширюючи таким чином можливості вибору господарюючих суб'єктів і, тим самим, сприяє зростанню [6].

Дослідженням взаємозв'язку між суспільними цінностями та рівнем економічної свободи займаються українські вчені Л. В. Пан та Н. В. Романченко. Вони провели розрахунки коефіцієнтів кореляції між «Індексом економічної свободи» і параметрами суспільних цінностей в моделі Г. Хофстеда та встановили сильний зворотний зв'язок між рівнем економічної свободи і показником дистанції влади (із зростанням рівня дистанції влади рівень економічної свободи зменшується). Характер виявленого зв'язку, як стверджують учені, вказує на зростання обмежень існуючого бізнес-середовища та посилення втручання держави в економіку. Ними також встановлено прямий сильний зв'язок між рівнем економічної свободи і показником «індивідуалізм». Загалом вчені дійшли висновку, що суспільні цінності впливають на рівень соціально-економічного розвитку країн, а також на рівень економічної свободи [7].

Проблемі взаємозв'язку між інституціональною довірою та урядом в умовах кризи було присвячено щорічний огляд «Погляд на уряд» (*Government at a Glance*, 2013). В огляді вказується на важливість такого взаємозв'язку, оскільки від нього залежить ефективність проведення в поточному та майбутньому періодах соціально-економічної політики. Окрім того, автори огляду наголошують на необхідності розширення дослідження норми «довіра» та з'ясування характеру її впливу на суспільство в цілому, покращенні процедури, методології та стандартизації такого дослідження [8].

Аналіз робіт з даної наукової проблематики дозволяє стверджувати, що, по-перше, між різними елементами інституціонального середовища існує тісний зв'язок, і, по-друге, такий зв'язок впливає на розвиток і функціонування як самої системи у цілому, так і на її окремі елементи. Тому, зважаючи на об'єктивний взаємозв'язок і взаємовплив системи та її складових елементів, важливим є аналіз не тільки якісного, але й кількісного характеру такого взаємозв'язку окремих норм та економічної системи в цілому.

Метою даної роботи є дослідження взаємозв'язку між нормами, що складають інституціональне середовище економічної системи країни, з використанням економіко-математичних методів.

За результатами теоретичних досліджень нами були виділені норми, які формують інституціональне середовище економічної системи, а саме: свобода, толерантність, довіра, рентаорієнтована та правова поведінка. Проведене дослідження наявної міжнародної аналітичної бази дозволяє сформулювати узагальнену систему показників, які можуть бути застосовані для кількісної оцінки якісних індикаторів інституціонального середовища (табл. 1). Необхідно зауважити, що кількість та наповнення даних показників базується на проведеному нами раніше аналізі сутності базових норм як складових інституціонального середовища [9 – 13].

Показники для кількісної оцінки норм

Норма	Показники, що оцінюють	Походження
Свобода – це свідомо діяльність (бездіяльність), яка спрямована на здійснення бажань і не зустрічає опору як зовнішніх перешкод, так і з боку (психофізичних) можливостей самої особи	«Індекс фізичної свободи»	Відсутній
	«Індекс економічної свободи»	Американський дослідницький центр «The Heritage Foundation» і видавництво «The Wall Street Journal»
	«Політичні права»	Індекс «Freedom in the World», неурядова організація «Freedom House»
	«Громадянські свободи»	Індекс «Freedom in the World», неурядова організація «Freedom House»
Толерантність – це визнання «іншості» з одночасним усвідомленням своєї відмінності, що сприяє збереженню і підтримці різноманітності всього суспільства і протистоїть його повній уніфікації	«Критерій толерантності»	Відсутній
	«Сфера толерантності»	Запропоновані оцінки обмежені
Довіра – це усвідомлення людиною власної вразливості або ризику, який виникає в результаті невизначеності мотивів, намірів і очікувань дій людей, від яких він залежить	«Міжособистісна довіра»	Оцінка за даними опитувань глобального дослідницького проекту «World Values Survey» та європейського дослідницького проекту «European Values Study»
	«Інституціональна довіра»	Оцінка за даними опитувань глобального дослідницького проекту «World Values Survey» та європейського дослідницького проекту «European Values Study»
Рентоорієнтована поведінка – це діяльність особи, організації або фірми, яка спрямована на отримання вигод шляхом маніпулювання законодавчими або економічними умовами, а не шляхом виробництва і продажу товарів та послуг	«Контроль корупції» (Control of Corruption)	Worldwide Governance Indicators («Показник ефективності державного управління у світі»)
	«Рента в бюджетній сфері»	Відсутній
Правова поведінка – соціальна поведінка особи по відношенню до існуючих у суспільстві правових норм	«Верховенство права» (Rule of Law)	Worldwide Governance Indicators («Показник ефективності державного управління в світі»)
	«Політична стабільність і відсутність насилля»	Worldwide Governance Indicators («Показник ефективності державного управління у світі»)

Джерело: складено за даними [9 – 13].

Як видно з табл. 1, існуючі у світовій науці методики розрахунку показників «Міжособистісна довіра» та «Інституціональна довіра», з одного боку, та «Верховенство права» і «Політична стабільність і відсутність насилля», з іншого, дозволяють провести оцінку таких норм, як «Довіра» та «Правова поведінка» відповідно.

Разом з тим, щодо оцінювання інших базових норм існують певні проблеми. Так, оцінка норми «Толерантність» як особистісної характеристики світовою наукою не проводиться взагалі. Щодо оцінки толерантності як інституціональної норми, то існуючі у світовій практиці індекси не враховують такого важливого компонента, як гендерна толерантність. Нами було розроблено власну методику оцінки толерантності та розраховано рівень толерантності для 60 країн [12].

Щодо такого важливого компонента для оцінювання рентоорієнтованої поведінки, як показник «Рента в бюджетній сфері», то розрахунки втрат суспільства від такої поведінки були проведені на основі розробленої методології Е. Катцем та Дж. Розенбергом і уточненої за допомогою кореляційно-регресійного методу Д. Демірбасом

за період 1974 – 1994 рр. [14]. Зважаючи на те, що такий часовий інтервал не співпадає з періодом, який досліджується в даній роботі, то виникає необхідність у власній оцінці рентоорієнтованої поведінки. Нами проведено оцінку втрат суспільства від пошуку ренти в бюджетній сфері за період 1999 – 2010 рр. по 72 країнах [10].

Нарешті, як видно з табл. 1, найбільша кількість індексів припадає на оцінку норми «Свобода», що безперечно вказує на її значимість для суспільства, але, зважаючи на одну з головних проблем світового суспільства – неспроможність забезпечити себе гідним існуванням, її комплексна оцінка відсутня. Для усунення означеної проблеми ми пропонуємо доповнити ряд комплексних показників для оцінки різних видів свободи таким показником, як «Індекс фізичної свободи».

Запропонований нами «Індекс фізичної свободи» оцінює міру захищеності життя та можливості розвитку людини як особистості. Він віддзеркалює зовнішні обмеження та можливості людини в реалізації своїх бажань. Крім того, даний показник характеризує базові умови розвитку людини, які склались в тому чи ін-

шому суспільстві, а також певною мірою відображує соціально-економічну політику уряду по відношенню до благополуччя своїх громадян. Дослідження охоплює 127 країн за часовий проміжок з 1995 р. по 2009 р. [9].

При дослідженні інституціонального середовища нами було встановлено, що його елементи формуються на основі цінностей. Отже, для розуміння причин встановлення тих чи інших зв'язків між складовими суспільної системи необхідно дослідити, які домінуючі цінності притаманні цій системі. Для оцінки домінуючих цінностей у суспільстві в нашому дослідженні використовуємо дані, отримані при дослідженні культурних відмінностей за методикою Г. Хофстеда [15, 16].

Дослідимо взаємозв'язок між виділеними нами нормами та домінуючими цінностями у 1999 р. Вибір-ка 1999 р. охоплює значну кількість країн, які належать до груп з різним рівнем розвитку людського потенціалу, і складає 60 об'єктів.

Проведений нами аналіз наукової літератури з приводу емпіричних досліджень взаємозв'язків з добробутом та різними нормами виявив факт, що всі вони були проведені виключно для вибірки країн з різним рівнем економічного розвитку. Результати досліджень не підлягають сумніву, але, виходячи з того, що рівень добробуту, економічної свободи, контролю корупції та інших норм різний для окремої країни, необхідно, на наш погляд, зробити певне застереження. Оскільки склад інституціонального середовища і зв'язки між його елементами та економічною системою є специфічним для кожної країни, є вірогідність, що в різних випадках можуть бути відсутніми ті чи інші зв'язки, або вони можуть мати несуттєвий вплив.

Отже, виходячи з цього припущення, необхідно провести емпіричні дослідження зв'язку між нормами, виходячи з рівня соціально-економічного розвитку країни. Групування країн за рівнем добробуту проведено згідно з класифікацією, яка була прийнята Програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй, виконання якої оцінюється «Індексом розвитку людського потенціалу». Отже, наша вибірка країн поділена на чотири групи: країни з дуже високим індексом розвитку людського потенціалу; країни з високим індексом розвитку людського потенціалу; країни із середнім індексом розвитку людського потенціалу; країн з низьким індексом розвитку людського потенціалу [17].

Відповідно до зробленого нами припущення нами сформовано п'ять незалежних вибірок: загальна і чотири вибірки, які сформовані із загальної з країн з відповідним рівнем розвитку людського потенціалу. За допомогою кореляційного аналізу встановимо характер і тісноту взаємозв'язку між досліджуваними факторами. Результати кореляційного аналізу за критерієм Пірсона та критерієм Спірмена представлено в *табл. 2 – табл. 6*.

За результатами проведеного аналізу встановлено, що для кожної групи країн існує своя кількість зв'язків. Вони представлені в *табл. 2*.

Таблиця 2

Кількість встановлених взаємозв'язків за групами країн

Група країн	Кількість значимих зв'язків
Загальна вибірка	115
З дуже високим індексом розвитку людського потенціалу	112
З високим індексом розвитку людського потенціалу	55
Із середнім індексом розвитку людського потенціалу	35
З низьким індексом розвитку людського потенціалу	10

Отже, ми можемо стверджувати, що кожній групі країн з різним рівнем розвитку притаманна своя сукупність зв'язків, сила та спрямованість яких також різна. Для більш детального дослідження встановленого феномена необхідно, перш за все, проаналізувати зв'язок між нормами за сформованою нами вибіркою. Необхідно зауважити, що за цією вибіркою можна дослідити зв'язок лише за 1999 р., оскільки індекси «Критерій толерантності», «Сфера толерантності», «Міжособистісна довіра», а також соціокультурні цінності розраховані лише для цього року у зв'язку з відсутністю даних по інших роках.

Більш детально розглянемо взаємозв'язок між толерантністю та іншими нормами (див. *табл. 3, 4*).

Аналіз кореляцій у *табл. 3* виявив прямий значимий коефіцієнт кореляції між критерієм «Толерантність» та нормами «Міжособистісна довіра», «Інституціональна довіра», «Верховенство права», «Контроль над корупцією», «Політична стабільність і відсутність насилля», «Терпимість-стримування» за критерієм Пірсона, а також з нормами «Індекс економічної свободи», «Фізична свобода» за критерієм Спірмена.

Як видно з *табл. 3*, для вибірки країни з дуже високим індексом розвитку актуальними залишилися зв'язки з нормами «Міжособистісна довіра», «Фізична свобода», які посилились, і нормою «Терпимість-стримування», яка не зазнала суттєвих змін. Крім того, з'явився новий обернений значимий зв'язок з показником цінності «Маскулінність», який дорівнює $-0,523$.

Якщо ми оглянемо перелік групи країни з дуже високим індексом розвитку людського потенціалу, то в ньому лише Південна Корея, Японія та Сінгапур належать до азійських країн, усі інші країни належать до так званої Західної цивілізації. У ній «Маскулінність» є домінуючим соціокультурним нормативним каноном.

У *табл. 4* представлено діючі зв'язки між нормами та толерантністю як інституціональною нормою.

Як видно з *табл. 4*, загалом активні зв'язки між нормами та показником «Сфера толерантності» мають тільки дуже високорозвинені країни. Виключення складає зв'язок між толерантністю та рентоорієнтованою поведінкою за показником «Рента в бюджетній сфері» для групи країн із середнім рівнем розвитку. Крім того, цей зв'язок є прямим, тобто це означає, що чим вищий

Взаємозв'язок між показником «Критерій толерантності» та іншими нормами
(кореляція за критеріями Пірсона та Спірмена)

Показник	«Критерій толерантності» (класифікація по рівню розвитку)				
	Загальна вибірка	Дуже високо-розвинуті країни	Високо-розвинуті країни	Середньо-розвинуті країни	Низько-розвинуті країни
Сфера толерантності	0,524**	0,476*	-	-	-
Міжособистісна довіра	0,447**	0,545**	-	-	-
Інституціональна довіра	0,351**	-	-	0,783**	-
Контроль над корупцією	0,470**	-	-	-	-
Рента в бюджетній сфері	-	-	-	-	-
Індекс економічної свободи	0,294* ¹	-	-	-	-
Індекс фізичної свободи	0,372** ¹	-	-	-	-
Верховенство права	-	-	-	-	-
Політична стабільність і відсутність насилля	0,362**	-	-	-	0,900*
Дистанція влади (PDI)	-	-	-	-	-
Індивідуалізм (IDV)	-	-	-	-	-
Маскулінність	-	-0,523*	-	-	-
Уникнення невизначеності (UAI)	-0,293*	-	-	-	-
Довгострокова орієнтація (LTO)	-	-	-	-	-
Терпимість-стримування (IVR)	0,588**	0,560**	0,766**	-	-

Примітки: ** – кореляція значима на рівні 0,05; * – кореляція значима на рівні 0,01; ¹ – кореляція за критерієм Спірмена.

Взаємозв'язок між показником «Сфера толерантності» та іншими нормами
(кореляція за критеріями Пірсона та Спірмена)

Показник	«Сфера толерантності» (класифікація по рівню розвитку)				
	Загальна вибірка	Дуже високо-розвинуті країни	Високо-розвинуті країни	Середньо-розвинуті країни	Низько-розвинуті країни
Міжособистісна довіра	0,522**	0,691**	-	-	-
Інституціональна довіра	-	-	-	-	-
Контроль над корупцією	0,732**	,589**	-	-	-
Рента в бюджетній сфері	-0,483** ¹	-0,546** ¹	-	0,765*	-
Індекс економічної свободи	0,567** ¹	-	-	-	-
Індекс фізичної свободи	0,621**	-	-	-	-
Верховенство права	0,717**	0,567**	-	-	-
Політична стабільність і відсутність насилля	0,617**	0,441* ¹	-	-	-
Дистанція влади (PDI)	-0,522**	-0,476*	-	-	-
Індивідуалізм (IDV)	0,448**	0,595**	-	-	-
Маскулінність	-	-	-	-	-
Уникнення невизначеності (UAI)	-	-	-	-	-
Довгострокова орієнтація (LTO)	-	-	-	-	-
Терпимість-стримування (IVR)	0,446**	0,437*	-	-	-

Примітки: ** – кореляція значима на рівні 0,05; * – кореляція значима на рівні 0,01; ¹ – кореляція за критерієм Спірмена.

рівень толерантності як інституціональної норми в країні означеної групи, тим вищі втрати суспільства від ренти в бюджетній сфері.

Наступними дослідимо зв'язки між нормою довіри і, насамперед, «Міжособистісна довіра» та іншими нормами (див. *табл. 5*). У процесі дослідження встановлено існування прямого зв'язку середньої сили з такими нормами: «Верховенство права», «Контроль корупції», «Фізична свобода», «Політична стабільність і відсутність насилля», «Індивідуалізм (IDV)» за критерієм Пірсона та «Політичні права» за критерієм Спірмена. Крім того, встановлено обернений зв'язок з показниками «Дистанція влади (PDI)», «Уникнення невизначеності (UAI)» та «Рента в бюджетній сфері».

Як видно із *табл. 5*, для групи країни з дуже високим індексом розвитку діючими є такі прямі зв'язки: «Верховенство права», «Контроль корупції», «Фізична свобода», «Політична стабільність і відсутність насилля», «Індивідуалізм», «Терпимість-стримування» та обернений зв'язок з індексами «Дистанція влади (PDI)» та «Маскулінність». Відмітимо, що сила зв'язку в групі країн з високим рівнем розвитку сильніша, ніж у загальній вибірці.

Звертає на себе увагу парадоксальний факт наявності оберненого зв'язку між індексом «Економічної свободи» для групи країн з середнім рівнем розвитку, тобто відповідність вищому рівню міжособистісної довіри нижчого рівня свободи. За логікою ці зв'язки повинні бути прямими, відповідно до результатів у загальній вибірці та для країн з дуже високим індексом розвитку.

Не менш парадоксальними є зв'язки між нормами та «Інституціональною довірою», що представлені у *табл. 6*.

Як видно з *табл. 6*, зв'язок між «Інституціональною довірою» та індексом «Фізична свобода» для країн

з низьким рівнем розвитку є сильним оберненим. Це означає, що чим вищий рівень «Інституціональної довіри», тим нижчі показники «Фізичної свободи». До речі, для країн із середнім рівнем розвитку цей показник хоч і не є значимим, але теж є оберненим (–0,198).

ВИСНОВКИ

Таким чином, за результатами проведеного дослідження можна сформулювати такі загальні висновки. По-перше, кількість дієвих зв'язків у групах країн з різним рівнем розвитку залежить від цього рівня. По-друге, окремі зв'язки можуть проявитись тільки у групі країн з відповідним рівнем соціально-економічного розвитку.

У цілому, компаративний аналіз інституціонального середовища економічних систем країн з різним рівнем соціально-економічного розвитку дав змогу встановити направленість і силу взаємозв'язків між обраними нормами та домінуючими цінностями у суспільстві.

Отримані результати можуть бути використані для подальшого аналізу взаємозв'язків між нормами. Подальші емпіричні дослідження дозволять виявити ступінь впливу елементів інституціонального середовища один на одного, а також на економічну систему країни в цілому. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Локк Д. Два трактата о правлении / Д. Локк / Пер. с англ. – Челябинск : Социум, 2007. – 264 с.
2. Berggren, N. Does economic freedom foster tolerance? / Niclas Berggren, Therese Nilsson [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.ifn.se/wfiles/wp/wp918.pdf>
3. Das, J. A global tolerance index / J. Das, C. DiRienzo, T. Tiemann // Competitiveness Review: An International Business Journal. – 2008. – Vol. 18, Iss. 3. – P. 92 – 205.

Таблиця 5

Взаємозв'язок між показником «Міжособистісна довіра» та іншими нормами (кореляція за критеріями Пірсона та Спірмена)

Показник	«Міжособистісна довіра» (класифікація по рівню розвитку)				
	Загальна вибірка	Дуже високо-розвинуті країни	Високо-розвинуті країни	Середньо-розвинуті країни	Низько-розвинуті країни
Контроль над корупцією	0,572**	0,597**	–	–	–
Рента в бюджетній сфері	–0,370*	–	–	–	–
Індекс економічної свободи		–	–	–0,791** ¹	–
Індекс фізичної свободи	0,513**	0,707**	–	–	–
Верховенство права	0,471**	0,593**	–	–	–
Політична стабільність і відсутність насилля	0,571**	–	–	0,714** ¹	–
Дистанція влади (PDI)	–0,489**	–0,727** ¹	–	–	–
Індивідуалізм (IDV)	0,381**	0,449*	–	–	–
Маскулінність		–0,469*	–	–	–
Уникнення невизначеності (UAI)	–0,437**	–	–	–0,695* ¹	–
Довгострокова орієнтація (LTO)	–	–	0,530* ¹	–	–
Терпимість-стримування (IVR)	–	0,502*	–	–0,762* ¹	–

Примітки: ** – кореляція значима на рівні 0,05; * – кореляція значима на рівні 0,01; ¹ – кореляція за критерієм Спірмена.

Взаємозв'язок між показником «Інституціональна довіра» та іншими нормами
(кореляція за критеріями Пірсона та Спірмена)

Показник	«Інституціональна довіра» (класифікація по рівню розвитку)				
	Загальна вибірка	Дуже високо-розвинуті країни	Високо-розвинуті країни	Середньо-розвинуті країни	Низько-розвинуті країни
Контроль над корупцією	–	–	0,795**	–	–
Рента в бюджетній сфері	–	–	–	–	–
Індекс економічної свободи	–	–0,430*	–	–	–
Індекс фізичної свободи	–0,324*	0,447*	–	–	–0,997*
Верховенство права	–	0,460* ¹	0,779**	–	–
Політична стабільність і відсутність насилля	–	0,885**	0,703**	–	–
Дистанція влади (PDI)	–	–0,474*	–	–	–
Індивідуалізм (IDV)	–	0,552**	–	–	–
Маскулінність	–	–	–	–	–
Уникнення невизначеності (UAI)	–0,312* ¹	–	–	–	–
Довгострокова орієнтація (LTO)	–	–	–	0,762* ¹	–
Терпимість-стримування (IVR)	–	0,491* ¹	–	–	–

Примітки: ** – кореляція значима на рівні 0,05; * – кореляція значима на рівні 0,01; ¹ – кореляція за критерієм Спірмена.

4. (Dys-)Functionalities of Corruption. Comparative Perspectives and Methodological Pluralism / T. Debiel, A. Gawrich (Eds.) // Comparative Governance and Politics. – 2013. – Special Issue 3. – P. 264.

5. Tavares, S. Do Freedom of Information Laws Decrease Corruption? / Samia Costa Tavares [Electronic resource]. – Mode of access: <http://mpr.ub.uni-muenchen.de/3560/>

6. Swaleheen, M. Economic Freedom, Corruption, and Growth / Mushfiq us Swaleheen, Dean Stansel // Cato Journal. – 2007. – Vol. 27, No. 3. – P. 343 – 358.

7. Пан Л. В. Вплив культури на рівень економічної свободи і міжнародну комерційну діяльність / Л. В. Пан, Н. В. Романченко // Наукові записки національного університету «Києво-Могилянська академія». Економічні науки. – 2008. – Том 81. – С. 61 – 65.

8. Government at a Glance 2013 // Organisation for Economic Co-operation and Development [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.oecd.org/gov/>

9. Литвиненко Н. І. Свобода: сутність, форми та їх емпіричні виміри / Н. І. Литвиненко // Соціальна економіка. – 2013. – № 2-3. – С. 75 – 83.

10. Литвиненко Н. І. Пошук ренти та соціально-економічний розвиток країни: кроскультурний і часовий вимір / Н. І. Литвиненко // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна. – 2014. – № 3. – С. 32 – 39.

11. Литвиненко Н. І. Норма довіри та соціально-економічний розвиток країни / Н. І. Литвиненко // Економічний простір: збірник наукових праць. – № 91. – Дніпропетровськ: ПДА-БА, 2014. – С. 39 – 49.

12. Литвиненко Н. І. Толерантність та соціально-економічний розвиток країни: кроскультурний вимір / Н. І. Литвиненко // Економічний Вісник НГУ. – 2014. – № 4. – С. 35 – 42.

13. Литвиненко Н. І. Норма «правова поведінка» та соціально-економічний розвиток країни: кроскультурний вимір / Н. І. Литвиненко // Економічний Вісник НГУ. – 2015. – № 1. – С. 27 – 33.

14. Demirbas, D. Rent-seeking in developed and developing countries: cross section and time series studies / D. Demirbas [Electronic resource]. – Mode of access: <http://inomics.com>

15. Hofstede, G. Values Survey Module 2008 (VSM 08) / G. Hofstede, G. J. Hofstede, M. Minkov, H. Vinken [Electronic resource]. – Mode of access: [www/URL:http://geerthofstede.nl](http://www.geerthofstede.nl) – 08.01.08.

16. Minkov, M. Monumentalism versus flexibility / M. Minkov [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.sietareuropa.org/con-gress2007/files/congress2007_paper_Michael_Minkov.doc – 14.11.07

17. Human Development Reports // Сайт «Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй». – 11.05.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hdr.undp.org/en>

REFERENCES

Berggren, N., and Nilsson, Th. "Does economic freedom foster tolerance?". <http://www.ifn.se/wfiles/wp/wp918.pdf>

Das, J., DiRienzo, C., and Tiemann, T. "A global tolerance index". *Competitiveness Review: An International Business Journal*, vol. 18, no. 3 (2008): 92-205.

Debiel, T., and Gawrich, A. " (Dys-)Functionalities of Corruption. Comparative Perspectives and Methodological Pluralism". *Comparative Governance and Politics*, no. 3 (2013): 264-.

Demirbas, D. "Rent-seeking in developed and developing countries: cross section and time series studies". <http://inomics.com> "Government at a Glance 2013". [http://www.oecd.org/gov/Hofstede, G. et al. "Values Survey Module 2008 \(VSM 08\)".](http://www.oecd.org/gov/Hofstede, G. et al.) <http://geerthofstede.nl>

"Human Development Reports". Prohrama rozvytku Orhantzatsii Ob'iednanykh Natsii. <http://hdr.undp.org/e>

Lytvynenko, N. I. "Svoboda: sutnist, formy ta ikh empirychni vymiry" [Freedom: the nature, forms and their empirical measurements]. *Sotsyalnaia ekonomika*, no. 2-3 (2013): 75-83.

Lytvynenko, N. I. "Poshuk renty ta sotsialno-ekonomichnyi rozvytok krainy: kroskulturnyi i chasovyi vymir" [Rent seeking and socio-economic development, and original crosscultural time di-

mension]. *Naukovi pratsi Donetskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Seriya ekonomichna*, no. 3 (2014): 32-39.

Lytvynenko, N. I. "Norma doviry ta sotsialno-ekonomichnyi rozvytok krainy" [Rule trust and socio-economic development]. *Ekonomichnyi prostir*, no. 91 (2014): 39-49.

Lytvynenko, N. I. "Tolerantnist ta sotsialno-ekonomichnyi rozvytok krainy: kroskulturnyi vymir" [Tolerance and socio-economic development: original crosscultural dimension]. *Ekonomichnyi Visnyk NHU*, no. 4 (2014): 35-42.

Lytvynenko, N. I. "Norma «pravova povedinka» ta sotsialno-ekonomichnyi rozvytok krainy: kroskulturnyi vymir" [Norma "legal behavior" and social and economic development: original cross-cultural dimension]. *Ekonomichnyi Visnyk NHU*, no. 1 (2015): 27-33.

Lokk, D. *Dva traktata o pravlenii* [Two treatises on the board]. Cheliabinsk: Sotsium, 2007.

Minkov, M. "Monumentalism versus flexibility". http://www.sietareuropa.org/congress2007/files/congress2007_paper_Michael_Minkov.doc

Pan, L. V., and V Romanchenko, N. "Vplyv kultury na riven ekonomichnoi svobody i miznarodnu komertsiinu diialnist" [The impact of culture on the level of economic freedom and international business]. *Naukovi zapysky natsionalnoho universytetu «Kyievo-Mohylianska akademiia»*. *Ekonomichni nauky*, vol. 81 (2008): 61-65.

Swaleheen, M., and Stansel, D. "Economic Freedom, Corruption, and Growth". *Cato Journal*, vol. 27, no. 3 (2007): 343-358.

Tavares, S. "Do Freedom of Information Laws Decrease Corruption?". <http://mpr.ub.uni-muenchen.de/3560/>

УДК 005.336.4- 047.44:330.101.52:061.1

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ МОДЕЛІ ЄС

© 2015 КАРДАКОВ О. Ю.

УДК 005.336.4- 047.44:330.101.52:061.1

Кардаков О. Ю. Аналіз динаміки інтелектуалізації економічної моделі ЄС

Використання новітніх інформаційно-комунікативних технологій, перехід від індустріального до інформаційного суспільства, поява та розвиток креативного капіталу стали фундаментальними напрямками діяльності ЄС у сфері інтелектуалізації відтворювального процесу кінця ХХ – початку ХХІ століття. У статті визначено основні організаційно-економічними заходи того періоду. Метою дослідження є аналіз динаміки інтелектуалізації європейської економіки та обґрунтування етапів інтелектуалізації економіки ЄС. Розглянуті основні фактори, що вплинули на прискорену інтелектуалізацію економіки Європейського Союзу. Проаналізовано динаміку інтелектуалізації європейської економіки протягом усього часу існування ЄС. Визначено основні етапи інтелектуалізації економіки ЄС.

Ключові слова: інформаційне суспільство, креативний капітал, інтелектуалізація економіки, динамізація ринку, інтелектуальна власність.

Табл.: 1. **Бібл.:** 19.

Кардаков Олександр Юрійович – здобувач, кафедра міжнародного обліку і аудиту, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана (пр. Перемоги, 54/1, Київ, 03068, Україна)

E-mail: moia.kneu@ukr.net

УДК 005.336.4- 047.44:330.101.52:061.1

Кардаков А. Ю. Анализ динамики интеллектуализации экономической модели ЕС

Использование новых информационно-коммуникативных технологий, переход от индустриального к информационному обществу, появление и развитие креативного капитала стали фундаментальными направлениями деятельности ЕС в сфере интеллектуализации воспроизводственного процесса конца ХХ – начала ХХІ столетия. В статье определены основные организационно-экономические мероприятия этого периода. Целью статьи является анализ динамики интеллектуализации европейской экономики и обоснование этапов интеллектуализации экономики ЕС. Рассмотрены основные факторы, которые повлияли на ускоренную интеллектуализацию экономики Европейского Союза. Проанализирована динамика интеллектуализации европейской экономики на протяжении всего времени существования ЕС. Определены основные этапы интеллектуализации экономики ЕС.

Ключевые слова: информационное общество, креативный капитал, интеллектуализация экономики, динамизация рынка, интеллектуальная собственность.

Табл.: 1. **Библ.:** 19.

Кардаков Александр Юрьевич – соискатель, кафедра международного учета и аудита, Киевский национальный экономический университет им. В. Гетьмана (пр. Победы, 54/1, Киев, 03068, Украина)

E-mail: moia.kneu@ukr.net

UDC 005.336.4- 047.44:330.101.52:061.1

Kardakov O. Yu. Analysis of Dynamics of Intellectualization of the EU Economic Model

The use of new information-communication technologies, the transition from industrial to information society, the emergence and development of creative capital became the basic directions of the European Union activities in the field of intellectualization of the reproduction process of the late 20th and early 21st century. The article defines the basic organizational and economic measures of this period. The article is aimed to analyze the dynamics of intellectualization of the European economy and substantiate the stages of intellectualization of the EU economy. The main factors that influenced the accelerated intellectualization of economy of the European Union have been considered. Dynamics of intellectualization of the European economy during the entire history of the European Union has been analyzed. The main stages of intellectualization of the EU economy has been determined.

Key words: information society, creative capital, intellectualization of economy, dynamization of the market, intellectual property.

Табл.: 1. **Библ.:** 19.

Kardakov Oleksandr Yu. – Applicant, The Department of International Accounting and Auditing, Kyiv National Economic University named after V. Getman (pr. Peremogy, 54/1, Kyiv, 03068, Ukraine)

E-mail: moia.kneu@ukr.net

Звернення впродовж 1970 – 1980-х рр. промислового етапу розвитку країн Західної Європи та їх перехід до постіндустріальної моделі зростання багато в чому виявився доволі суперечливим для багатьох з них, адже це, фактично, означало глибинну трансформацію посткейнсіанської моделі, наслідком чого мало б стати запровадження низки неоліберальних заходів, до

виконання яких далеко не всі були готовими. Основними факторами, які вплинули на процес інтелектуалізації господарства у період, що розглядається, були такі:

- ✦ *по-перше*, падіння попиту на продукцію базових галузей (вугільна промисловість, основна хімія, металургія) внаслідок використання на виробництві полімерних матеріалів, низки над-